

Utbildningsdepartementet

Kopia till: Kulturdepartementet

Synpunkter med anledning av aviserad minoritetspolitisk översyn

Statsrådet Gustav Fridolin har bland annat i en intervju i SR Sisuradio under våren aviserat en översyn av regelverken rörande de nationella minoritetsspråken. Vi välkomnar detta! Vid det samråd som kulturdepartementet genomförde med minoritetsföreträdare den 22 mars 2016 och det möte Sametinget hade med statsrådet Fridolin den 29 mars 2016 diskuterades den av utbildningsministern aviserade översynen. Som minoritetsföreträdare vill vi också lämna följande synpunkter inför denna översyn.

Behov av transparens och tydlighet i utredningsarbetet

Utbildningsfrågorna är minoritetspolitikens akilleshäla. Utformningen av förskolans och skolans stöd för att ge barn och unga tillgång till sitt språk är avgörande för om de nationella minoritetsspråken ska kunna överleva på sikt i Sverige. Utan förskolans och skolans tillräckliga stöd kan inte barn och unga tillägna sig den kompetens i minoritetsspråket som krävs för att föra språket vidare. Samtidigt är utbildningsfrågorna det område där Sverige fått allra mest anmärkningar från Europarådet – åtta gånger hittills. Mycket kort tid efter ratificeringen av minoritetskonventionerna våren 2000 blev det uppenbart att den dåvarande svenska regeringens minoritetspolitiska ambitionsnivå var för låg med tanke på det skydd som valts enligt del III i den europeiska språkstadgan. För de nationella minoriteterna och urfolket samerna stod det redan då klart att skyddet och främjandeinsatserna var otillräckliga.

Idag – 16 år senare – kämpar vi alltjämt med samma problem som då och med en del nytillkomna utmaningar. En hel generation barn har redan gått miste om rätten att få tillägna sig sitt minoritetsspråk. Den skadan är mycket svår att reparera på individnivå – för en del av barnen har möjligheten att bli förstaspråkstalare i minoritetsspråket gått förlorad. För de mest hotade minoritetsspråken är detta förödande.

De mindre insatser som faktiskt gjorts på utbildningsområdet bl.a. slopandet av 5 elevsregeln, slopandet av kravet på grundläggande kunskaper, utvidgningen av den integrerade samiska undervisningen, insatser inom lärarutbildningen och nu allra senast

fjärrundervisningens tillåtande, har varit marginella ingrepp i ett system som inte är utformat utifrån de nationella minoritetsspråkens behov och förutsättningar. Det svenska utbildningssystemet lever inte upp till de krav som ställs enligt Europarådets minoritetskonventioner.

Därför är det mycket glädjande att den nuvarande regeringen äntligen öppnar upp för en utredning och höjd ambitionsnivå! Det ger hopp om att förändring faktiskt är möjlig. De gångna 16 åren har dialogen med de nationella minoriteterna i utbildningsfrågorna varit ytterst begränsad. Några egentliga samråd på statsrådsnivå har inte hållits och ingen reell dialog har förts i samband med de insatser som gjorts, oaktat kraven på samråd och effektivt deltagande enligt ramkonventionen. Att statsrådet Fridolin valde att träffa de sverigefinska och tornedalska minoriteternas företrädare i november 2015 var således ett steg i rätt riktning.

En konsekvens av detta har blivit att förtroendet i förhållande till utbildningsdepartementet skadats och gjorda insatser ibland utformats på ett sätt som varken gynnat språkbevarandet eller ökat de nationella minoriteternas och urfolket samernas förtroende för regeringens utbildningspolitik. En del bra utredningsförslag som presenterats genom åren har inte genomförts och minoriteterna har aldrig fått någon förklaring till varför förslag kasserats. Till exempel var dåvarande högskoleverkets förslag om lärarutbildning i nationella minoritetsspråk¹ väl avvägt och konstruktivt, men det urvattnade slutresultatet som dåvarande regeringen genomförde blev så begränsat och underfinansierat att det inte kunde bli bra. Och det blev det inte heller. Lösningarna som skulle lyfta minoritetsspråken lyser fortfarande med sin frånvaro.

Nu önskar vi en tydlig dialog med utbildningsdepartementet, dels för att grupperna har en folkrättslig rätt till effektivt deltagande som är mer långtgående än för andra intresseorganisationer, dels för att grupperna sitter inne med värdefull kunskap som behövs för att kunna utforma insatser på ett sådant sätt som faktiskt stödjer bevarandet av språken och som fungerar för respektive grupp. Det finns en enorm erfarenhets- och kunskapsbas att ösa ur när det gäller skolledare, pedagoger, sakkunniga på universitet- och högskolor, modersmåls lärare, de sverigefinska skolorna och sameskolorna, som måste nyttjas bättre i reformarbetet. Det är ingen lätt uppgift att hitta aktiva främjandeformer som fungerar för respektive språk och det kan behövas olika lösningar för de olika grupperna. Därför behöver denna expertis användas på ett klokt sätt. Därutöver behöver aktuell forskning och beprövad erfarenhet på revitaliseringsområdet inhämtas i större utsträckning än idag – erfarenheter av starka undervisningsmodeller finns att inhämta från många andra länder.

Allt detta har betydelse för den fortsatta processens utformning. **Vi bedömer att frågorna behöver utredas av en särskild utredare i form av en offentlig statlig utredning.** Det räcker inte med en intern departementsutredning som i bästa fall resulterar i en departementspromemoria! Det finns negativa erfarenheter – såsom bristande transparens – av interna departementsutredningar som inte resulterat i något, t.ex. utredningen om

¹ Högskoleverket, rapport 2011:14 R, Lärarförsörjning för de nationella minoriteterna – hur ska den tryggas?

huvudmannskapet för sameskolan, som lades ned utan någon som helst förklaring ens till dem som ingick i arbetsgruppen.

Kritiken som Europarådet riktat mot Sveriges genomförande av åtagandena i minoritetskonventionerna är skarp och situationen för minoritetsspråken är mycket allvarlig. Därför behövs en självständig genomlysning och bedömning av vad som skulle kunna vara framkomliga vägar. Det behövs ett helhetsgrepp och direktiv för att kunna se över de olika delarna i utbildningsväsendets olika nivåer – en genomtänkt plan för hela utbildningssystemet, såsom Europarådet efterfrågat. Det går inte längre att ”lappa och laga” ett system som utgår från en assimilatorisk inställning till de nationella minoritetsspråken.

Prioriterade områden

Vid samrådet den 18 november 2015 lyfte de sverigefinska och tornedalska minoriteterna fram ett antal prioriterade områden för det fortsatta reformarbetet – se bilaga. En del av dessa områden kan hanteras genom tydlig myndighetsstyrning redan nu och ska inte tas med i utredningen.

Förutom det vi tidigare anfört vill vi även göra departementet uppmärksamt på en oroväckande trend som pågår för närvarande – även detta ett tecken på att regelverket till skydd för barns rätt till minoritetsspråket är för svagt eller otydligt. **Vi ser en tydlig trend att allt fler kommuner väljer att ta bort modersmålspedagoger i förskolan** och ersätter det tidigare stödet med ett så kallat språkfrämjande och mångkulturellt arbetssätt.

Ett sådant exempel är Uppsala kommun där denna fråga nu orsakar stor oro och debatt.² Där föreslås bland annat att 10 konsulterande språk- och kulturpedagoger ska ersätta 80 modersmålspedagoger i olika språk. Alla medarbetare i förskolan ges i uppdrag att arbeta för ”språk- och kulturintegration” och pedagoger utan relevant språk och kulturkunskap ska stödja enskilda barn i deras dagliga språkutveckling både när det gäller svenska och barnets modersmål. Det planerade språkstödet bör, enligt Uppsala kommun, ges ”tills barnet har förvärvat ett fungerande faktaspråk”. Skälet till förändringen uppges vara att Skolinspektionen i ett föreläggande ansett att Uppsala kommun måste se till att alla barn i kommunens förskolor som har ett annat modersmål än svenska ges möjlighet att utveckla sitt modersmål och sin kulturella identitet i förskolans kontinuerliga verksamhet. Personalen uppmanas att synliggöra språken genom t.ex. litteratur, dokumentation på väggar, appar m.m. och barn ska uppmanas tala med varandra genom särskilda mötesplatser (t.ex. Skype). Vem som ska läsa denna litteratur eller dessa lappar på barnens språk framkommer inte och barn i förskoleåldern är sällan läskunniga. Att kommunen ens väljer att lägga den här typen av förslag, som svar på Skolinspektionens kritik, tyder på bristande respekt för språk- och kulturkompetens, som i det här fallet modersmålspedagogerna besitter och även en total omedvetenhet/okunskap om vad som krävs enligt forskare för stärkande av modersmålet. Det är också uppenbart att det finns en sammanblandning mellan nationella minoritetsbarns, invandrabarns och nyanlända barns behov och förutsättningar. Liknande förslag har lämnats i andra kommuner såsom Linköping och Umeå. **Detta innebär att de strukturer som finns inom förskolan idag till stöd för**

² <http://www.unt.se/uppland/uppsala/strid-om-uppsalas-modersmalsenhet-4219221.aspx>;
<http://www.svt.se/nyheter/uitiset/aidinkielen-opetus-muuttuu-uppsalassa>

modersmålet riskerar att raseras på kort tid. Detta är ett exempel på att regelverket behöver förtydligas, så att kommuner inte kan göra den här typen av tolkningar. Vad ger detta för signaler till modersmålspedagogerna – att de kan ersättas av icke språk- och kulturkompetenta och med lappar på väggarna – när deras arbetssituation redan är svår idag? Vem orkar och vågar bli modersmålspedagog idag, om förutsättningarna ser ut på det här sättet?

Vi kommer att påtala denna negativa trend för Europarådet i samband med den kommande granskningen under hösten 2016. Stödet i förskolan försämras, stödet i grundskolan fungerar dåligt och på högskolan finns många brister. Förutsättningarna för att snabbt få fram fler kompetenta lärare i och på minoritetsspråken ser mycket dystra ut. Därför behövs konkreta förändringar omgående. **Den kommande utredningen är därför oerhört viktig och dess utformning har stor betydelse för minoriteternas förtroende för regeringens minoritetspolitik.** Höjda ambitioner räcker inte, det krävs effekter för att kunna förverkliga rättigheterna i minoritetskonventionerna. Den fortsatta processen kräver öppenhet, transparens och ödmjukhet inför att Sverige har mycket att lära i dessa frågor. De nationella minoriteterna vill vara aktiva dialogpartners och vi har mycket sakkunskap att bidra med.

Med vänlig hälsning

Kaisa Syrjänen Schaal, vice ordf, Sverigefinländarnas delegation

Leena Huss, prof em, ledamot, Sverigefinländarnas delegation

På uppdrag av de sverigefinska och tornedalska minoritetsorganisationerna som uppvaktade statsrådet Fridolin den 18 november 2015.